

Rakenne *saada (tulla) tehdyksi* ~ *tehtyä* puhutussa kielessä

Saada- ja *tulla-*verbin yhteydessä esiintyvää passiivin 2. partisiipin translatiivia on vanhastaan pidetty itämurteisena, partitiivia länsimurteisena predikatiiviadverbiaalin (predikatiivin) sijana. Kirjakieleen hyväksyttiin vuoteen 1973 saakka vain translatiivi, ja normi perustui Setälän kielioopin määritelmiin, joiden mukaan translatiivin sijasta käytetään »murteittain» partitiivia (esim. 1966: 121).

1970-luvulla virinneessä keskustelussa todettiin partitiivin kuuluvan jo laajalti murteisiin ja — ohjeista huolimatta — kirjoitettuun kieleen (ks. Vuorela 1972: 494—495; Sadeniemi 1974: 106; Terho Itkonen 1975: 47). Sadeniemen tutkimusten mukaan partitiivin levikkialue ulottuu länsimurteista sydänsavolaisiin murteisiin saakka (1974: 106). Tätä Suomen murteiden sanakirjan kokoelmista tuttua kuvaa täydentävät Muoto-opin arkiston uudemmat tiedot: partitiivia käytetään translatiivin rinnalla kaikissa savolaismurteissa aina Pielisjärveä ja Ilomantsia myöten sekä eri puolilla kaakkoismurteita. Samalla vaihtelukannalla näyttävät olevan myös pohjalaismurteet, ja vain peräpohjalaisista murteista on pelkkää translatiiviesimerkistöä. Hämmäläismurteet ovat puolestaan selvää partitiivialuetta.

Tällaisen murretaustan perusteella odottaisi partitiivin yleistyneen nykypuhekielessä, ja nykysuomalaisen puhekielen

murroksen Jyväskylän osatutkimuksen mukaan se onkin käymässä yksinomaiseksi. Kahdeksankymmenen syntyperäisen jyväskyläläisen (s. 1907—1960) haastatteluissa (60 tuntia) on *saada (tulla) tehdyksi* ~ *tehtyä* -rakenteiden frekvenssi 342, ja partitiivin ja translatiivin suhde on 337 : 5. — Muoto-opin kokoelmiin on Jyväskylän lähistöltä merkitty partitiivia Keuruulta ja Laukaasta, translatiivia Saarijärveltä, Uraisilta ja Laukaasta, joten vanhassa murre-edustuksessa ilmenee vielä vaihtelua. — Sama tendenssi on jo valalla idempänäkin: vertailuaineistoksi nauhoitetuissa Varkauden lukiolaisten haastatteluissa (10 henkeä) partitiivi on yksinomainen (36 tapausta).

Rakenteen frekvensseissä on eroja sekä ikäryhmien että sukupuolten välillä. Suurin frekvenssi on 35—45-vuotiaiden myyjien puheessa (124), pienin 60—70-vuotiaiden haastatteluissa (51). Miehillä on tapauksia selvästi enemmän kuin naisilla, mutta silti ilmauksen innokkaimmat käyttäjät ovat naisia: yhdellä naismyyjällä ja yhdellä koulutytöllä on kummallakin 45 minuutin haastattelussa 18 esiintymää. Rakenteen suosiota osoittaa se, että se puuttuu vain neljän naisen haastattelusta.

Varsinkin *tulla tehtyä* -tyyppi on ilmeinen puhekielisyys, jonka avulla voidaan välttää persoonapronominien käyttöä ja luoda puheeseen etäisyyden, huolettomuuden ja jopa vähättelyn tuntua. Haastattelutilanne on jännittävytydessään saattanut lisätä persoonattoman tyylin tarvetta. Erityisesti miesten on muissakin puhekielen tutkimuksissa havaittu käyttävän

persoonattomia ilmauksia — mm. passiivia ja yksikön 3. persoonaa — vastatesaan henkilökohtaisiin kysymyksiin (esim. Silvennoinen 1980: 117), ja *tulla tehtyä* liittyy näihin. Sukupuolten välinen ero näkyy jopa miespuolisten haastattelijoiden kysymyksissä: *No kuinka sinne, teatteriin tuli mentyä? No minkälaista kirjallisuutta on tullun niinkul luettua?* Persoonattomassa vastaustyyliissä *tulla tehtyä* saattaa taas toistua maneerimaisesti, kun haastateltava selostaa esim. elämäntapahtumiaan tai harrastuksiaan: *Tuli sev vanha äidin kanssa jäätyä yksin ni, sen kans sittet tuli elelyä; Enne, mää luinkii hirveestin nykyää ei tuu enää ees luettua kovim paljoo ja, sitä mää, aina tulee jonkuv verra oltua ulkona meill-on koira ja, sen kans tulee oltuu ja, jonku, jonkuv verran käy hiihtämässä talvella ja sit mulla o, pujotteluvälineet olemassa ja, kyllä nyt aina sielläkiit tulee käytyä Laajavuoressa sitte ja — .*

Ikolan mukaan *tulla tehdyksi* ~ *tehtyä* -tyyppi kuuluu suomen kielen syntaktisiin siirtymiin: alkuperäinen subjekti (*työ tuli tehdyksi*) on persoonattomissa ilmauksissa siirtynyt partisiipin objektiksi (*tuli tehdyksi työ, minun tuli tehdyksi työ*). Samantapainen siirtymä on tapahtunut *saada tehdyksi* -rakenteessa. Siinä alkuperäinen finiitivin objekti (*sain työn tehdyksi*) jäsentyy nykyään useimmiten partisiipin objektiksi (*sain tehdyksi työn*). Viimeisenä siirtymänä, joihin näiden ilmausten kautta on päädytty, Ikola mainitsee intransitiiviverbin sisältävät rakenteet, joissa ei ole enää subjektin tai objektin jatkajaa (*tuli käydyksi, sain käydyksi*). (Ikola 1959: 47—48, 51—52.)

Se että translatiivi on kauan ollut ainoa yleiskieleen hyväksytty muoto, johtuneen osittain itse rakenteiden samoin kuin kirjoitetun ja puhutun kielen eroista. Vaikka *saada-* ja *tulla-*verbi on yhteisen partisiipimuodon vuoksi aina niputettu yhteen, rakenteet poikkeavat toisistaan sekä syntaktisesti (alkuperäiseltä jäsenykseltään) että semanttisesti. *Saada tehdyksi* ~ *tehtyä* -tyyppi osallistuu yhä edelleen persoonataivutukseen, eikä siinä ole samaa etäistä tai huoletonta sävyä kuin *tulla teh-*

tyä -tyypissä. Sen luonteva aktiivinen vastine olisikin *tulla tehneeksi* (*tulin tehneeksi*; huom. myös murt. *saada tehneeksi* ~ *tehneen*), mutta tästä on jyvaskyläläisaineistossa vain muutama esiintymä. — Rakenteiden semanttiseen eroon viittaa sekin, että muutamissa Muoto-opin arkiston kokoelmissa (Halsua, Kälviä, Loimaa, Mäntyharju) translatiivi näyttää liittyvän *saada*-verbiin, partitiivi *tulla*-verbiin.

Tulla tehtyä -rakenteella on puhutussa kielessä selvästi eri asema kuin kirjoitetussa. Tämä näkyy siinäkin, että partisiipin partitiivi liittyy jyvaskyläläis- ja varkauteisaineistossa useimmiten juuri *tulla*-verbiin (Jyvaskylä *tulla* 283 tapausta : *saada* 54; Varkaus 34 : 2), kun taas Sadeniemen (1974: 106) poimimissa ylioppilaslaitosten partisiiviesimerkeissä suhde on päinvastainen (*tulla* 13 : *saada* 27). Toisaalta persoonattoman tyylin tavoittelu on johtanut myös siihen, että *saada tehtyä* -tyyppiä on ruvettu puhekielessä käyttämään 3. persoonassa silloinkin, kun tekijänä on puhuja itse: *Heti ku saa* (= saan) *työt tehtyä nii se* (televisio) *melkee on se, viihkem mitä on; Nyt ei* (= en) *sittem millään saap palautettua noita tehtäviä mieleesä; Kun nyt ees jollakil lailla sais* (= saisin) *sen, järkeiltyä tai ajateltua*. Transitiivi- ja intransitiiviverbien välillä puhekielessä ei näytä olevan mitään eroa; esim. jyvaskyläläisten myyjien haastatteluissa *tulla tehtyä* -rakenteen verbeistä on lähes puolet intransitiivisia, ja yleisin on ilmaus *tulla käytyä*.

Saada (*tulla*) *tehdyksi* ~ *tehtyä* -rakenteelle on puhekielessä kaiken kaikkiaan laajemmat käyttömahdollisuudet kuin kirjakielessä, ja tämä on edistänyt myös partisiivin yleistymistä. Sadeniemi arvelee syyksi tosin sitä, että partisiivin avulla on pyritty erottamaan ilmaukset sellaisista predikatiiveista ja predikatiiviadverbiaaleista kuin *tulla sairaaksi, saada valmiiksi* (1974: 106). Toisaalta voisi olettaa, että kaikki selvät predikatiivi(adverbiaali)tyypit ovat vain tukeneet translatiivin asemaa yleiskielessä. Puhekielessä tendenssi on ollut toisenlainen: passiivin 2. partisiiv-

Kielemme käytäntö

pin partitiivi erottuu kyllä varsinaisista predikatiiveista ja predikatiiviadverbiaaleista, mutta ei morfologisesti vaan semanttisesti. *Tulla tehtyä*-tyypissä on enää hämärästi — jos ollenkaan — näkyvissä valmiiksi tulemisen, loppuun suoritettun merkitys. Terminatiivisuuden sijasta siinä korostuu pikemminkin frekventatiivisuus ('olla tapana', 'tehdä yleensä', 'sattua tekemään silloin tällöin'), samalla kun puhuja osoittaa huoletonta tai kuulijaan nähden etäistä asennetta. Tällaiset aspektit rajoittavat rakenteen käyttöä kirjakielissä, ja asiaproosassa tulisi tuskin kysymykseen sellainen intransitiivinen ilmaus kuin *Tuli niinku synnyttyä* (= satuin syntymään) *maalaiskunnam puolella*. Koululintunut kielikorva voi vierastaa myös ylioppilasaineen esimerkkiä *Myöhemmin tulee kaduttua ja mietittyä syitä siihen* (Sadeniemi 1974: 106), mutta ei pelkän partitiivimuodon, vaan koko ilmauksen puhekielisyysyden vuoksi.

Nykypuhekielen kanta tukee selvästi 1970-luvun alussa tehtyä ratkaisua, jonka mukaan partitiivi hyväksytään translatiivin rinnalle yleiskieleen. Eri asia on kuitenkin, minkätyyppisissä lauseissa sitä voi käyttää, sillä ainakin tyyllillisesti olisi otettava huomioon merkitysvivahteet ja syntaktiset suhteet (subjekti, objekti, kolmannen persoonan ilmaukset, intransitiiviverbit). Tämä lienee ollut Lauri Kettusellakin mielessä, kun hän jo 1940-luvun lopussa totesi partitiivin sopivan »kevyempään tyyliin» (1940: 195). Kirjoitetusta kielestä kaivattaisiin tässä suhteessa laajempia tutkimuksia. On kiintoisaa nähdä aikanaan, tuleeko morfologisesta yhtenäisyydestä siinä yhtä määräävä kuin puhekielessä vai pystytäänkö vaihtelun avulla rikastamaan yleiskieltä ja sen tyylejä.

AILA MIELIKÄINEN

L Ä H T E E T

IKOLA, OSMO 1959: Eräistä suomen syntaktisista siirtymistä. — Sananjalka 1. Turku.

- ITKONEN, TERHO 1975: Näillä näkymin. Kirjoituksia nykysuomesta ja sen huollosta. Helsinki.
- KETTUNEN, LAURI 1949: Hyvää vapaata suomea. Jyväskylä.
- MIELIKÄINEN, AILA 1981: Nominin- ja verbintaivutuksen ongelmia nykypuhekielessä. — Nykysuomalaisen puhekielen murros, Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 25.
- Muoto-opin arkiston kokoelmat. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SADENIEMI, MATTI 1974: *Saada t. tulla tehtyä*. — Virittäjä 78.
- SETÄLÄ, E. N. 1966: Suomen kielen lauseoppi. Viidestoista painos. Tarkistanut MATTI SADENIEMI. Helsinki.
- SILVENNOINIEN, LEINA 1980: Laaja-alaiset itämurteisuudet Jyväskylän puhekielessä. — Nykysuomalaisen puhekielen murros, Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20.
- VUORELA, PAULA 1972: Kielitoimiston työmaalta. — Virittäjä 76.